

ПИРИГ І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985

УЧАСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВІДТВОРЕННЯ ОБСТАНОВКИ І ОБСТАВИН ПОДІЇ

Розглянуто можливості залучення співробітників експертної служби МВС до проведення відтворення обстановки і обставин події у формі слідчого експерименту та перевірки показань на місці. Визначено види участі спеціалістів при проведенні даної слідчої дії, основні їх завдання. Надано рекомендації щодо вдосконалення діяльності спеціалістів.

Ключові слова: спеціаліст, експертна служба, слідчий експеримент, перевірка показань на місці.

Рассмотрены возможности участия сотрудников экспертной службы МВД при воспроизведении обстановки и обстоятельств события в форме следственного эксперимента и проверки показаний на месте. Определены виды участия специалистов при производстве данного следственного действия, основные их задания. Предоставлены рекомендации по усовершенствованию деятельности специалистов.

Ключевые слова: специалист, экспертная служба, следственный эксперимент, проверка показаний на месте.

Participations of employees of the expert the Interior Ministry when playing situation and the circumstances of the events in the form of investigative experiment and verification of testimony on the spot are possibilities. Identify the types of professional involvement in the production of the investigative procedure, their main job. Recommendations for improving the work of specialists are provided.

Keywords: specialist, expert service, an investigative experiment, test readings on the spot.

Проведення відтворення обстановки і обставин події як окремої слідчої дії передбачено ст. 194 КПК України, в якій зазначається, що “з метою перевірки і уточнення результатів допиту свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого або даних, одержаних при проведенні огляду та інших слідчих дій, слідчий може виїхати на місце і в присутності понятих, а в необхідних випадках з участю спеціаліста, свідка, потерпілого і підозрюваного або обвинуваченого відтворити обстановку і умови, в яких ті чи інші події могли відбуватися в дійсності”. На думку науковців, відтворення обстановки і обставин події охоплює, по суті, дві самостійні слідчі дії: “1) перевірку на місці показань обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого чи свідка з метою їх уточнення і доповнення у присутності понятих; 2) експериментальну перевірку правдивості показань цих осіб, інших обставин і припущень щодо можливості чути або бачити за певних умов що-небудь, що стосується цих обставин, проникнути до даного приміщення названим у свідченнях способом або певною особою, подолати названу в показаннях відстань тощо” [1, с. 326]. У ст. 194 КПК України прямо вказується на можливість участі у проведенні даної слідчої дії спеціаліста. У практиці розслідування злочинів у більшості випадків у якості спеціалістів залучаються співробітники експертної служби МВС. Незважаючи на достатню наукову розробленість тактики залучення спеціалістів до проведення слідчих дій, на практиці виникають певні проблеми, пов’язані з можливістю участі спеціалістів при перевірці показань на місці чи слідчому експерименті, що потребують вирішення.

Окремими проблемами залучення спеціалістів до проведення розслідування у різні часи займалися провідні українські науковці та вчені ближнього зарубіжжя: Т.В. Авер’янова, Л.Ю. Ароцкер, В.Д. Арсеньєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, А.В. Дулов, О.О. Ейсман, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.М. Махов, Г.М. Надгорний, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, Г.М. Соколовський, І.Я. Фрідман, В.В. Ціркаль, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхов та інші.

Але в роботах науковців увага здебільшого приділялась вирішенню процесуальних проблем організації залучення спеціалістів, їх правовідносинам зі слідчим, тактиці дій спеціалістів із засто-

сування техніко-криміналістичних засобів при збиранні доказів тощо. Достатньо, на наш погляд, на теоретичному рівні розглянуто дії спеціалістів під час проведення окремих слідчих дій, наприклад, слідчого огляду та обшуку. Однак існуючі на практиці проблеми залучення спеціалістів до відтворення обстановки і обставин подій потребують додаткового теоретичного опрацювання.

Метою статті є визначення можливостей залучення працівників експертної служби МВС до проведення відтворення обстановки і обставин події у формі слідчого експерименту та перевірки показань на місці. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання: 1) визначити види участі співробітників експертної служби МВС при проведенні даної слідчої дії; 2) окреслити основні завдання, для вирішення яких залучаються спеціалісти; 3) надати рекомендації щодо вдосконалення діяльності спеціалістів під час проведення слідчого експерименту та перевірки показань на місці.

Розглянемо можливості залучення працівників експертної служби МВС для проведення слідчого експерименту та перевірки показань на місці окремо.

У криміналістиці науковці визначають різні види слідчого експерименту залежно від його мети. Найбільш вдалу, на наш погляд, класифікацію запропонував Р.С. Белкін, визначивши такі види: встановлення можливості спостереження, сприйняття якого-небудь факту, явища; встановлення можливості вчинення якої-небудь дії; встановлення можливості існування якого-небудь явища; встановлення механізму події в цілому та окремих її деталей; встановлення процесу утворення слідів події, що виявлені під час розслідування; визначення наявності або відсутності професійних чи злочинних навичок [2, с. 42].

Спеціалісти залучаються для надання допомоги слідчому в разі потреби у використанні спеціальних знань, якими вони володіють. Погляди науковців з приводу мети залучення спеціалістів дещо відрізняються. Так, П.П. Іщенко зазначає, що допомога спеціалістів потрібна у таких випадках: виборі найбільш підходящого для рішення конкретного завдання виду експерименту; плануванні експерименту з урахуванням оптимальної тактики його проведення й використування науково-технічних засобів і методів; відібранні об'єктів, предметів, які будуть використувуватися при проведенні експерименту; створенні спеціальних умов для проведення експерименту; відтворенні обстановки й обставин події для проведення дослідів; проведенні самих експериментальних дій, щоб забезпечити їх технічну й методичну правильність; фіксації ходу й результатів експерименту за допомогою фотографування й (або) відеозйомки; правильному відображенні ходу й результатів експерименту в протоколі слідчої дії; оцінці результатів експерименту [3, с. 97]. З ним погоджується О.М. Зінін [4, с. 102]. В.М. Хрустальов та Р.Ю. Трубіцин дещо скорочують випадки залучення спеціаліста та називають такі: для розробки оптимальної тактики проведення експерименту; при створенні спеціальних умов, у яких найбільш доцільно провести експеримент; у відтворенні обстановки й обставин події для проведення дослідів, розподілення та інструктажу його учасників; у проведенні самих експериментів, щоб забезпечити їх технічну правильність; фіксації результатів експерименту [5, с. 18]. На нашу думку, остання класифікація є більш конкретною. Практика розслідування злочинів свідчить про те, що спеціалісти не залучаються для: вибору виду експерименту, що потрібен для рішення конкретного завдання; сприяння правильному відображенню ходу й результатів експерименту в протоколі слідчої дії; оцінки результатів експерименту. Ці завдання слідчий вирішує самостійно.

Серед працівників експертної служби МВС, як свідчить практика розслідування злочинів, частіше за все до слідчого експерименту залучаються спеціалісти-криміналісти. Вони виконують завдання слідчого з фіксації за допомогою фото-, відеоапаратури ходу і результатів слідчого експерименту. Серед інших залучаються спеціалісти-автотехніки при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ДТП, майже у 90 % випадків. При розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерної техніки, відповідні спеціалісти залучаються при перевірці можливостей особи користуватися певними програмами та виконувати окремі дії, користуючись комп'ютером. Допомога спеціалістів потрібна, як правило, на робочому етапі слідчої дії. Однак вони можуть залучатись і на підготовчому етапі. На думку О.М. Зініна, на цьому етапі слідчого експерименту спеціалісти залучаються для:

- складання плану слідчого експерименту, метою якого є перевірка висунутих версій, зіставлення даних, отриманих експертизою й іншими слідчими діями у випадку їхньої невідповідності;
- визначення тактичних і технічних прийомів для проведення експерименту, у результаті

якого може бути встановлена самообмова, помилка в упізнанні людини або предмета;

- підбору осіб, які будуть замінити в експерименті підозрюваного, обвинувачуваного, свідка;
- визначення дій, які допоможуть виявити невиявлені обставини справи, сліди злочину;
- підбору знарядь, предметів, транспортних засобів, які будуть аналогами дійсних;
- виготовлення муляжів, моделей злочинного посягання;
- підбору науково-технічних засобів з урахуванням завдань, які треба буде розв'язати в ході слідчого експерименту [4, с. 100].

Аналіз матеріалів кримінальних справ та результати опитування слідчих вказують, що з зазначених можливостей залучення спеціалістів на підготовчому етапі вони беруть участь лише у підбиранні знарядь, предметів, транспортних засобів тощо, які можуть бути використано у ході слідчого експерименту, або таких, що можуть служити аналогами дійсних. До того ж це стосується лише складних, багаторазово повторюваних експериментів (наприклад, у справах, пов'язаних з ДТП). З одного боку, така статистика є негативною, тому що залучення спеціалістів на підготовчому етапі займає менше часу як на підготовку, так і на проведення слідчої дії. Однак якщо дії спеціалістів може виконати сам слідчий або його помічник, то, можливо, не потрібно безпосередньо залучати експертів НДЕКЦ на підготовчій стадії. На нашу думку, для більш раціонального розподілу часу слідчого та експертів у більшості випадків потрібно обмежуватись залученням спеціальних знань експертів на підготовчому етапі слідчої дії у формі консультацій.

Спеціалісти самостійно обирають та готують можливі технічні засоби фіксації – фотоапарат та відеокамеру. Під час слідчого експерименту потрібно надавати перевагу відеофіксації. Дана слідча дія достатньо динамічна і нерідко для вірогідності її результатів потрібна значна кількість повторів. Звичайно відеозйомку застосовують для фіксації багатопланових слідчих експериментів зі складною організаційною схемою, де можливі ситуації із двозначним тлумаченням результатів. Особливу увагу варто звернути на безперервність зйомки. Недоцільно переривати відеозйомку безпосередньо під час проведення експериментів, навіть на прохання слідчого. Сучасна цифрова відеоапаратура має великі можливості щодо фіксації об'єктів. Наприклад, управління швидкістю зйомки дозволяє зафіксувати рухомий об'єкт, а потім переглянути запис з різним темпом. Це дає змогу звернути увагу на потрібні деталі при низькому темпі перегляду, і навпаки, минути дрібні моменти, збільшуючи темп.

Перевірка показань на місці полягає у зіставленні показань про пов'язані з певним місцем обставини злочину з фактичною обстановкою на цьому місці, з метою з'ясування їх достовірності [1, с. 334]. Метою перевірки показань на місці є не тільки уточнення фактів, отриманих при розслідуванні, а й виявлення нових доказів. Відповідно, можуть залучатися спеціалісти з метою фіксації технічними засобами збігу чи різниці показань особи, яку перевіряють, або для виявлення та вилучення слідів злочину із застосуванням техніко-криміналістичних засобів. В якості спеціалістів на практиці залучаються переважно експерти-криміналісти НДЕКЦ.

Технічна фіксація слідчої дії здійснюється з використанням фото- та відеозйомки. Оскільки ця слідча дія, як і слідчий експеримент, є динамічною, перевага надається відеозйомці. Серед засобів виявлення та вилучення слідів, залежно від обставин справи, застосовують універсальні валізи, освітлювальні прилади, пошукову техніку, пакувальні матеріали, спеціальні валізи – для вилучення мікрооб'єктів, слідів біологічного походження, одорологічну тощо. Усі зазначені техніко-криміналістичні засоби мають бути ретельно підготовлені працівниками експертної служби, які залучаються у якості спеціалістів.

Як зазначалось, діяльність спеціаліста під час перевірки показань на місці за змістом складається з двох окремих видів: фіксації ходу слідчої дії та виявлення й вилучення слідів злочину. Іноді ці дії неможливо здійснювати одночасно. У таких випадках доцільно залучати двох спеціалістів. Один із спеціалістів проводить відеозйомку. Інший виявляє та вилучає в ході проведення слідчої дії сліди злочину, демонструє перед відеокамерою їх у загальному вигляді та окремі їхні деталі, проводить у разі необхідності їх детальний огляд та попереднє дослідження, звертає увагу слідчого на виявлені окремі ознаки об'єктів тощо. У разі необхідності останній спеціаліст проводить фотозйомку місця перевірки показань та виявлених об'єктів.

До особливостей відеозапису можна віднести такі. На початку слідчої дії особа, чий показання перевіряються, повинна коротко пояснити, в якому місці відбувалася подія та що саме там відбувалося. На цій стадії важливим є аудіозапис показань. Він проводиться на відеокаме-

ру, при цьому бажано користуватися виносним мікрофоном. Перед переміщенням на місце, де відбувалися події, відеозйомка зупиняється за командою слідчого і поновлюється після прибуття на місце. З цього моменту відеозйомку рекомендується не зупиняти, на чому наголошують численні методичні рекомендації із застосування відеозйомки при проведенні слідчих дій. Але, на наш погляд, таке можливо при переміщенні учасників на значні відстані, наприклад, у межах сільського населеного пункту. Нами було опрацьовано більше ста відеозаписів перевірки показань на місці. Більше половини з них мають кадри з зображенням вулиці чи ділянки місцевості, якою рухаються учасники слідчої дії, на якій відсутні будь-які сліди злочину, тобто з відеозапису не можна вилучити ніякої інформації про подію. Такі записи іноді тривають 15-20 хвилин. Звичайно, таку зйомку спеціаліст проводить, для зручності знаходячись позаду від групи учасників, у результаті чого з'являється відповідний відеозапис. При опрацюванні відеозаписів нам зустрічались навіть такі, на яких необґрунтовано було записано момент розміщення учасників в автомобілі та шлях його руху до місця події. У таких випадках, на наш погляд, потрібно за ініціативою спеціаліста зупинити відеозйомку, обирати місце нової зйомки попереду групи учасників на одному з центральних місць розвитку події, а потім знову продовжувати зйомку. Діючи в такий спосіб, ми отримуємо більш інформативний відеозапис та заощадимо час на ознайомлення з відеоматеріалами слідчого, інших учасників слідчої дії, а у подальшому і учасників процесу – прокурора, захисника, судді тощо.

Основним тактичним прийомом при проведенні перевірки показань на місці є демонстрація особою, чий показання перевіряються, своїх дій “з упередженням”. Виходячи з цього, важливим правилом відеозйомки цієї слідчої дії є запис, при якому розповідь випереджає показ тієї обстановки, про яку йдеться в показаннях. Перед наближенням учасників можна застосувати орієнтуючу та оглядову зйомку. Якщо на маршруті руху виявляється об'єкт, що фігурував у попередніх показаннях – табличка з назвою вулиці й номером будинку, назва крамниці, номер стовпа, окреме дерево тощо, – його необхідно зняти за допомогою трансфокатора об'єктива камери. Так само фіксується й об'єкт, на який звертає увагу особа, що дає інформацію для перевірки. На місці, що має відношення до розслідуваної події, відеозйомка ведеться за правилами огляду місця події. Крім фіксації безпосередньо дій особи, чий показання перевіряються, повинні записуватися питання слідчого й відповіді на них. Для чіткості звукозапису бажано мати дистанційний мікрофон, закріплений на слідчому та особі, яка дає показання. Закінчення зйомки повинно відображати всі позиції заключної частини протоколу. Учасники слідчої дії переглядають відеозапис, після чого на плівці додатково знімається повідомлення слідчого про те, що всі учасники процесу переглянули й прослухали даний відеозапис. Учасники по черзі свідчать, що все записано вірно, або за необхідністю вносять зауваження та доповнення.

До участі у перевірці показань на місці по можливості слід залучати спеціаліста, який брав участь в огляді місця події. Зазначене зумовлюється багатьма причинами. Він вже знайомий з обстановкою місця події і швидше зможе знайти краще місце для відеозйомки. Під час огляду місця події спеціаліст вилучав сліди та разом зі слідчим моделював дії злочинця. У разі явної невідповідності дій особи при перевірці її показань з виявленими при огляді слідами спеціаліст може звернути на це увагу слідчого, що вплине на кінцеву оцінку результатів слідчої дії. Розміщення слідчих та експертних підрозділів органів внутрішніх справ на території райвідділу дозволяє без особливих проблем залучати до проведення перевірки показань на місці спеціалістів, які брали участь в огляді місця події.

Підсумовуючи, слід зазначити, що нами було визначено можливості залучення співробітників експертної служби МВС до проведення відтворення обстановки і обставин події у формі слідчого експерименту та перевірки показань на місці, в тому числі зазначено види участі спеціалістів на підготовчому та робочому етапах, надано рекомендації щодо методів практичного застосування засобів фіксації під час проведення слідчої дії. Можливості спеціалістів експертної служби МВС на сучасному етапі розвитку науки і техніки досить великі. Раціональне та обґрунтоване їх використання під час збирання доказів у ході проведення слідчих дій сприятиме покращенню процесу розслідування злочинів. Аналіз проблем практики залучення спеціалістів до проведення інших слідчих дій та вдосконалення на цій основі їх діяльності є перспективним напрямком для подальших наукових розробок.

Список використаної літератури:

1. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / Глібок В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін.; За ред. В. Ю. Шепітька. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2004.
2. Белкин Р.С. Теория и практика следственного эксперимента / Под общ. ред. А.И. Винберга. – М., 1959.
3. Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты). – М., 1990.
4. Зинин А.М. Криминалист в следственных действиях: Учеб.-практ. пособие. – М., 2004.
5. Хрусталев В.Н., Трубицын Р.Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. – СПб., 2003.

Надійшла до редакції 05.07.2011

ТАРАН О.В., кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.985

**ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО СТАНУ ОХОРОНИ ПРАЦІ
НА ПІДПРИЄМСТВІ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ПІДЛЯГАЄ ВСТАНОВЛЕННЮ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ВИМОГ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ**

У статті висвітлено важливість з'ясування загального стану охорони праці на підприємстві, де сталось злочинне порушення вимог законодавства про охорону праці, що обумовлена вимогою повного та всебічного дослідження обставин вчинення злочину, оскільки дає підстави для припущень та висновків про характер допущених порушень та винність службових осіб підприємства у вчиненні злочину.

Ключові слова: служба охорони праці, порушення вимог законодавства про охорону праці.

В статті оговаривается необходимость выяснения общего состояния охраны труда на предприятии, где произошло преступное нарушение требований законодательства об охране труда, что обусловлено требованием полного и всестороннего исследования обстоятельств совершения преступления, поскольку дает основания к предположениям и выводам о характере допущенных нарушений и виновности должностных лиц предприятия в совершении преступления.

Ключевые слова: служба охраны труда, нарушение требований законодательства об охране труда.

Clarification of the general state of labor protection in the enterprise, where there was a criminal violation of the law on labor protection, due to the requirement of full and complete investigation of the circumstances of the crime, since it provides the base to the assumptions and conclusions about the nature of the violations and the culpability of officials of the enterprise to the crime.

Keywords: occupational health service, violation of labor protection legislation.

Обов'язковою умовою ефективності розслідування будь-яких злочинів, у тому числі і пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці, є встановлення обставин, які необхідні для ухвалення обґрунтованих рішень у кримінальній справі.

Наряду з іншими важливе місце у низці таких обставин належить з'ясуванню загального стану охорони праці на підприємстві, де мало місце злочинне порушення вимог законодавства про охорону праці. Пізнавальний і доказово значущий характер такої інформації полягає в тому, що завдяки їй стає можливим отримання повного та об'єктивного уявлення про організацію роботи з охорони праці на конкретному підприємстві та стан виконання заходів з охорони праці, що, у свою чергу, слугує підставою для висновків про характер допущених порушень та належне (неналежне) виконання службовими особами підприємства та самим працівниками своїх обов'язків щодо дотримання вимог законодавства про охорону праці, а отже, і припущень про винність конкретної особи (осіб) у вчиненні злочину.

Як свідчить аналіз практики розслідування та судового розгляду даного виду злочинів, сьогодні існують певні труднощі, що стосуються повного і всебічного дослідження обставин вчинення зазначених злочинів.

Зокрема, у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування

